

KRZYSZTOF ŚWIĄTKOWSKI

Łomża

<https://orcid.org/0009-0001-8521-7588>

skribo@interia.pl

Lokowanie miasta Łomży. Źródła a historiografia (uzupełnienie)

Niniejsze opracowanie jest autorskim aneksem (uzupełnieniem) do artykułu Krzysztofa Świątkowskiego pt. *Lokowanie miasta Łomży. Źródła a historiografia*, zamieszczonego w „Studiach Mazowieckich” 2024, nr 1, s. 81–96. Autor opisał w tym artykule źródła historyczne dotyczące powstania miasta Łomży. Poddał analizie piśmiennictwo i rozbieżności z historycznymi źródłami w powstawaniu tego miasta.

Słowa kluczowe: miasto Łomża, lokowanie, wójt Łomży, prawa miejskie Łomży

Location of the City of Łomża: Sources and Historiography (Supplement)

This study is an original annex (supplement) to the article by Krzysztof Świątkowski titled “Locating the City of Łomża: Sources and Historiography” [Lokowanie miasta Łomży. Źródła a historiografia] published in Mazovian Studies No. 1/2024, pp. 81–96. In this article, the author described historical sources concerning the creation of the city of Łomża. He analyzed the literature and discrepancies with historical sources in the creation of the city.

Keywords: city of Łomża, location, mayor of Łomża, city rights of Łomża

Powodem napisania dodatku uzupełniającego do artykułu pt. *Lokowanie miasta Łomży. Źródła a historiografia* był tekst na tablicy umieszczonej przy obiekcie objętym wojewódzką opieką konserwatorską po badaniach archeologicznych w Starej Łomży na miejscu kaplicy z XV w. Tekst tablicy dotyczący pierwszego kościoła i pierwszej parafii łomżyńskiej nie jest zgodny ze źródłami przedstawionymi w omawianym artykule. Pod tekstem na tablicy podpisał się Antoni Smoliński, a tablicę sfinansował Urząd Marszałkowski w Białymstoku i Lokalna Organizacja Turystyczna Ziemia Łomżyńska we współpracy ze Starostwem Powiatowym w Łomży. Ustalenia związane z pracami archeologicznymi oraz zapis z Metryki Mazowieckiej dotyczący kaplicy w Starej Łomży są zgodne ze źródłami przedstawionymi w artykule, ale nie zostały uwzględnione w treści tablicy informacyjnej.

Negowany cytat z tablicy: „Z zapisów historycznych wynika, że jeszcze w 1392 roku był on [kościół w Starej Łomży] kościołem parafialnym, a jego destrukcja mogła być bezpośrednim powodem konieczności przeniesienia przed 1396 rokiem siedziby parafii do kościoła pw. św. Rozesłańców na Popowej Górze w Łomży”.

A. Smoliński wymijająco powołuje się na nieokreślone „zapisy historyczne”. Natomiast nazwa „Łomża” po raz pierwszy została wymieniona w 1400 r. w przywileju nadania wójtostwa, który to dokument był dokumentem lokacyjnym¹. Nie są znane wcześniejsze źródła pisane dotyczące Łomży w czasach przedlokacyjnych².

Dalej A. Smoliński błędnie stwierdza istnienie siedziby parafii w Starej Łomży i przeniesienie jej do kościoła pw. św. Rozesłańców na Popowej Górze w Łomży przed rokiem 1396.

Z istniejących źródeł wiadomo, że parafia w nowo lokowanej Łomży została erygowana 3 lutego 1410 roku. W dokumencie erekcji parafii w Łomży wystawionym tego dnia przez biskupa płockiego Jakuba z Kurdwanowa czytamy, że „[...] wsie i miasto (Łomża), [...] znajdują się w dość dużej odległości od innych kościołów, [...]”³. Wynika stąd, że kościół w Starej Łomży w tym czasie nie istniał.

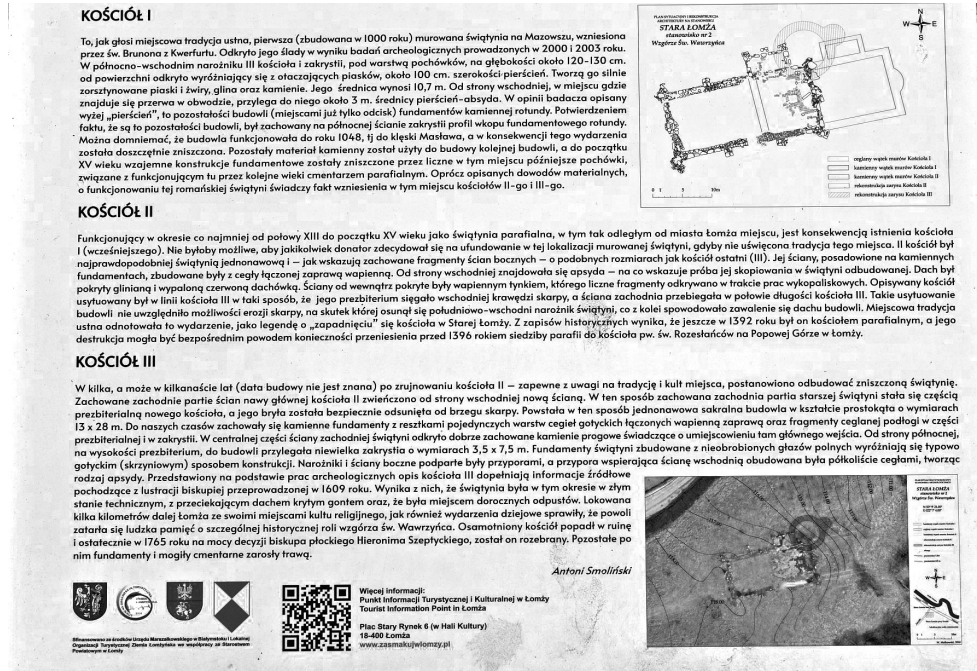
Wystawienie omawianej tablicy nastąpiło po badaniach wykopaliskowych w Starej Łomży w latach 2000 i 2003. Prowadzący prace Antoni Smoliński ogłosił odsłonięcie rzekomej wczesnośredniowiecznej rotundy z XI w. Miała tam istnieć parafia i być przeniesiona do wybudowanego rzekomo pod koniec XIV w. kościoła w nowej lokacji Łomży. Istnienie rotundy zanegowano podczas wizytacji wykopalisk przez specjalnie powołaną w 2003 r. tzw. komisję profesorską. W jej skład weszli z bogatym dorobkiem naukowym i badawczym w zakresie średniowiecza m.in.: Hanna Kočka-Krenz, Leszek Kajzer, Zbigniew Pianowski. Komisja odrzuciła zarówno istnienie śladów kamiennej rotundy z absydą, jak i budowli murowanej, poprzedzającej kościół późnośredniowieczny⁴.

¹ K. Świątkowski, *Lokowanie miasta Łomży. Źródła a historiografia*, „Studia Mazowieckie” 2024, nr 19(1), s. 81–96.

² Tamże, s. 94.

³ Tamże, s. 88.

⁴ E. Kowalczyk-Heyman, *Misje biskupa praskiego Wojciecha i biskupa Brunona z Kwerfurtu do Prus w badaniach archeologicznych*, Pruthenia t. VI, Olsztyn 2011, s. 316–317.

Rys. 1. Tekst z tablicy w Starej Łomży na miejscu kaplicy z XV w. Zdjęcie autora

Według opinii prof. Hanny Koćki-Krenz odsłonięte warstwy są tworem naturalnym⁵. A. Smoliński nie uwzględnił opinii komisji w objaśnieniu miejsca wykopalisk.

W Metryce Mazowieckiej jest zapis potwierdzający wniosek komisji wizytującej prace wykopaliskowe w Starej Łomży w 2003 r. określającej wykopalisko jako pozostałości po kaplicy późnośredniowiecznej. Można z tego wnioskować, że w Starej Łomży wybudowano kaplicę równoległą z kościołem w Łomży po 1411 r. Oto pełen tekst zapisu w Metryce Mazowieckiej: „6 mórg dla kaplicy ciechanowskiej św. Piotra, roku itd. XXIX (1429), w piątek nazajutrz po święcie św. Michała (30 września) w Łomży, w obecności marszałka Dzierśława, Michała Geza, kapelana Adama. Książę pan dał kaplicy św. Piotra w Starej Łomży, i Pawłowi, proboszczowi tego kościoła, oraz jego następcom, to jest każdemu aktualnemu proboszczowi rzezonego kościoła, 6 mórg przy tym kościele wzdłuż rzeki Narew, dla uzyskania tamże ogrodów i łąk, wieczyście i na zawsze”⁶.

Autor nie ujął w artykule omówionych w aneksie zagadnień, gdyż ograniczył zakres pracy do ustalenia daty lokacji miasta Łomży. Włączenie omówionych w aneksie zagadnień

⁵ H. Koćka-Krenz, *Trzeba kopać dalej*, „Ziemia Łomżyńska” 2001, t. VI, s. 149–151.
⁶ VI morgi capelle Czechonouiensis (s.) sancti Petri. Anno etc. XXIX, feria sexta in crastino sancti Michaelis (30 sept.), in Lompza; presentibus marschalco, Dersao, Gez Michaele, Adam capellano. Dominus dux dedit capelle sancti Petri in Atntiqua Lompza et Paulo eiusdem ecclesie rectori et eius successoribus, dicte ecclesie rectoribus pro tempore existentibus, sex iugera penes eandem ecclesiam circa fluium Narew pro ortis et pratis sibi ibidem reperandis perpetue et in ewm. *Metryka Księstwa Mazowieckiego z XV–XVI wieku*, t. 2. Księga oznaczona nr 334 z lat 1429–1433. Wydał A. Włodarski, Warszawa 1930. Nr wpisu 152.

wykraczało poza temat opracowania i nie było niezbędne dla przeprowadzonego wywodu. Interesujący się przedlokacyjną przeszłością miasta Łomży znajdą pomocne źródła w artykule *Lokowanie miasta Łomży. Źródła a historiografia*, pośrednio odnoszące się do tego okresu.

Dołączenie aneksu ma na celu zwrócenie uwagi na źródła odnoszące się bezpośrednio do Starej Łomży potwierdzające ustalenia zawarte w omawianym artykule. Łomża i Stara Łomża były oddzielnymi miejscowościami z własną administracją, o czym świadczy zapis w Metryce Koronnej: „W środę po św. Janie (tj. 26 czerwca) 1426 roku Wojciech Chorombała wójt z Pniewa sprzedaje Andrzejowi z Łomży, [...] swoje wójtostwo w Starej Łomży, ze wszystkimi prawami [...]”⁷.

Przedstawiony w aneksie materiał potwierdza, że zakwestionowany napis na tablicy w miejscu po kaplicy z XV w. Starej Łomży jest błędny.

Analiza źródeł wskazuje, że zarówno prace archeologiczne w Starej Łomży, jak i zapisy w Metryce Mazowieckiej dotyczące Starej Łomży nie kolidują z treścią artykułu pt. *Lokowanie miasta Łomży. Źródła a historiografia*, lecz wzajemnie się potwierdzają.

BIBLIOGRAFIA

AGAD, MK 333.

Kočka-Krenz H., *Trzeba kopać dalej*, „Ziemia Łomżyńska” 2001, t. VI.

Kowalczyk-Heyman E., *Misje biskupa praskiego Wojciecha i biskupa Brunona z Kwerfurtu do Prus w badaniach archeologicznych*, Pruthenia, t. VI, Olsztyn 2011.

Metryka Księstwa Mazowieckiego z XV–XVI wieku, t. 2. Księga oznaczona nr 334 z lat 1429–1433. Wydał A. Włodarski, Warszawa 1930.

Świątkowski K., *Lokowanie miasta Łomży. Źródła a historiografia*, „Studia Mazowieckie” 2024, nr 19(1).

⁷ AGAD, MK 333, k. 46v.